

Qishloq xo‘jaligi tavakkalchiliklarini sug‘urtalashda risklarni boshqarish.

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti tayanch
doktoranti(PhD) **Qo‘ldoshev Ilyos Shuxratovich**

Hozirgi vaqtda rivojlangan mamlakatlar hukumatlari qishloq xo‘jaligiga xos bo‘lgan risklarni boshqarish jarayonining faol ishtirokchilari bo‘lib, ishlab chiqaruvchilar va iste‘molchilarga xavflarni yaxshiroq boshqarishda yordam berishga xarakat qilmoqda. Ta’kidlash joizki, mahalliy agrar iqtisodiyot uchun qishloq xo‘jaligi ishlab chiqaruvchi tabiiy ofatlardan zarar ko‘rgan taqdirda uni qo‘llab-quvvatlaydigan sug‘urta vositasidan foydalanish zarurati ham dolzarbdir.

Jumladan, O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Maxkamasining “Qishloq xo‘jaligi maxsulotlari yetishtiruvchilarni moliyaviy qo‘llab-quvvatlash va ularning manfaatdorligini oshirish uchun qulay sharoitlar yaratilganligi munosabati bilan O‘zbekiston Respublikasi hukumatining ayrim qarorlariga o‘zgartirish va qo‘shimchalar kiritish to‘g‘risida”gi qaroriga ko‘ra, so‘nggi yillarda qishloq xo‘jaligi maxsulotlarini ishlab chiqaruvchi subyektlarni davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlash, jumladan, paxta xom-ashyosi, boshoqli don va meva-sabzavot ekinlarini yetishtirish xarajatlarini moliyalashtirish tizimini takomillashtirish borasida salmoqli ishlar amalga oshirildi.

Shu bilan birga, maxsulot yetishtiruvchilar bilan qayta ishlovchi, saqlovchi va eksport qiluvchi korxonalar o‘rtasida o‘zaro manfaatli hamkorlikni yo‘lga qo‘yish va yetishtirilgan xosilning kafolatli xarid qilinishini ta’minlash maqsadida qayta ishlovchi, saqlovchi va eksport qiluvchi korxonalarni davlat tomonidan moliyaviy qo‘llab-quvvatlash tartibi belgilandi

“CONFERENCE OF NATURAL AND APPLIED SCIENCES IN SCIENTIFIC INNOVATIVE RESEARCH”

Volume 9. September 2024

Yurtimizda dehqonchilik va bog‘dorchilik maxsulotlari yetishtirish hajmini oshirish orqali ichki bozorni sifatli maxsulotlar bilan ta‘minlash, mamlakatning eksport saloxiyatini oshirish maqsadida keng ko‘lamdagi ishlar olib borilmoqda.

Bunda O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 27 apreldagi “Qishloq xo‘jaligi maxsulotlarini yetishtirish xarajatlarini moliyalashtirish va ularni xarid qilish tizimini takomilashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarori dasturulamal bo‘lmoqda.

Ayni paytda ushbu masalaning xalqaro amaliyot tajribasi taxlili qishloq xo‘jaligi ishlab chiqarishi uzluksizligi va moliyaviy barqarorligini ta‘minlashda xatarlarni boshqarishning eng samarali usuli sug‘urta ekanligini ko‘rsatmoqda. Sifatli sug‘urta xizmatlari va bu boradagi hukumat dasturlarini ishlab chiqish qishloq xo‘jaligi maxsulotlari ishlab chiqaruvchilarining moliyaviy barqarorligini ta‘minlashga imkon beradi, agrar tarmoqni qo‘llab-quvvatlashga qaratilgan davlat budjeti xarajatlarini qisqartiradi. Amaliyotda qishloq xo‘jaligidagi xatarlarni boshqarishga qaratilgan turli xil strategiyalar ishlab chiqilgan, biroq agrosug‘urta qishloq xo‘jaligida turli xatarlardan, ko‘zda tutilmagan yo‘qotishlardan ximoya etishning samarali vositasi bo‘lib qolmoqda. Agrosug‘urta barcha turdagi qishloq xo‘jaligi xatarlarini boshqarishning sinalgan mexanizmi ekanligi bilan bir qatorda sug‘urta bozorining barcha ishtirokchilari manfaatlarini birlashtirishning eng maqbul yo‘li hamdir. Shuning uchun agrar soxani sug‘urtalashning zamonaviy modellarini rivojlantirish unga innovatsion yondashuvni takozo etadi.

Mamlakat agrosanoat majmuasi tizimida mulkiy munosabatlarning o‘zgarishi qishloq xo‘jaligi korxonalarining barqaror ishlashini ta‘minlovchi davlat kafolatlarini sezilarli darajada qisqartiradi. Bu esa o‘z navbatida, iqtisodiy beqarorlik iqtisodiy aloqalarning uzilishi tavakkalchilik darajasini oshiradi. Shu bilan birga, mazkur soxada mavjud xavf-xatarlarni (risklar)ni boshqarishni talab etadi. Risklarni boshqarish yoki risklarni boshqarish masalasi, odatda, bank va sug‘urta faoliyatida o‘rganiladi.

“CONFERENCE OF NATURAL AND APPLIED SCIENCES IN SCIENTIFIC INNOVATIVE RESEARCH”

Volume 9. September 2024

Mamlakatimizda risklarni boshqarish nazariyasiga, garchi chet el iqtisodchilari foydani boshqarish emas, balki tavakkal (riskli) vaziyatlarni boshqarishni asosiy vazifa deb bilishsada, yetarlicha e'tibor berilmayapti.

Deyarli butun dunyoda qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishini xavf sharoitida olib borish tabiiy jarayondir. Iqtisodiyotning agrar sektorida bozor munosabatlarining shakllanishi sharoitida qishloq xo'jaligi ishlab chiqarish jarayoni va tavakkalchilikni boshqarish soxasida qarorlar qabul qilish samaradorligi o'rtasidagi qarama-qarshiliklar kuchaymoqda. Ko'pgina boshqaruv qarorlari nafaqat tabiiy, balki iqtisodiy xavf-xatarlar sharoitida ham amalga oshirilishi kerak. Muammolarni xal qilish uchun maslaxatchilar xavf yuzaga kelgan taqdirda uni baxolay olishlari, shuningdek xavfning oldini olish yoki kamaytirishga xarakat qilishlari kerak. Xatarlar yo'qotishlar, ya'ni resurslarning kutilmagan, qo'shimcha mumkin bo'lgan xarajatlari bilan bog'liqligini xisobga olish kerak. Ular tabiiy xodisalar yoki ishlab chiqarish va iqtisodiy faoliyatning xaqiqiy yo'nalishi meyordan chetga chiqishi natijasida paydo bo'lishi mumkin.

Xatarlarning turli tasniflari ma'lum, ammo amalda barcha turlari bir-biri bilan chambarchas bog'liq va ko'pincha ularni farqlash juda qiyin. Ba'zi mualliflar tashqi va ichki risklarni ajratib ko'rsatish mumkin, deb xisoblaydilar, boshqalari ishlab chiqarish risklarining turli shakllarini taklif qiladilar: pul (moliyaviy resurslarga ega bo'lish xavfi, shartnoma riski, biznesni rejalashtirish xavfi, moliyaviy va moliyaviy bo'lmagan xavflarni xisobga olish xavfi), ishlab chiqarish (texnologik texnik innovatsion), tovar (yakuniy maxsulotni sotish xavfi, sifat xavfi).

Qishloq xo'jaligi korxonasi risklarini faoliyat turlari va tavakkalchiliklari bo'yicha tasniflash eng to'liq tasniflardan biridir. Zamonaviy iqtisodiyot sharoitida qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishini rivojlantirish quyidagi xavflar dinamikasiga sezilarli ta'sir ko'rsatadigan yo'qotishlarni xisobga olishni talab qiladi: qishloq xo'jaligi korxonasi 100 gektarga qishloq xo'jaligi maxsulotlarini ishlab chiqarish

“CONFERENCE OF NATURAL AND APPLIED SCIENCES IN SCIENTIFIC INNOVATIVE RESEARCH”

Volume 9. September 2024

uchun asosiy xarajatlari miqdorining oshish xavfi, qishloq xo‘jaligi yerlarining 100 gektariga yetishtirilgan qishloq xo‘jaligi maxsulotlarini sotishdan tushgan tushumlar miqdorining kamayishi xavfi. Iqtisodiy tavakkalchilikning barcha turlari qishloq xo‘jaligi ishlab chiqarishiga xosdir. Ammo hozirgi vaqtda qishloq xo‘jaligida eng dolzarb va kam o‘rganilgan iqtisodiy xavf xisoblanadi. Bu iqtisodiy faoliyat jarayonida yuzaga keladi va resurslarning potensial yo‘qolishi, shuningdek daromadning kamayish xavfi bilan bog‘liq.

Bozor sharoitida qishloq xo‘jaligi ishlab chiqarishida xavf darajasini minimallashtirish va noaniqlikni bartaraf etish boshqaruv, prognozlash va rejalashtirishning optimal shakllarini izlash bilan bog‘liq. Xatarlarni minimallashtirish bo‘yicha ishlar ikki bosqichda - xavfni baxolash va risklarni boshqarishda amalga oshirilishi kerak.

Riskni baxolash uni aniqlash, uning sifat va miqdoriy xususiyatlarini aniqlash, xavf omillarini va individual xavfning umumiy darajasiga ta‘sirini aniqlash imkonini beruvchi protseduralar to‘plami. Baxolash korxonada faoliyati va uning ish muxitini xar tomonlama o‘rganish, tashqi va ichki xavf omillarini taxlil qilish, xavf darajasini baxolash ko‘rsatkichlarini aniqlashga asoslanadi. Tahlil qilish uchun ishlatiladigan usullar juda keng. Ularni ikki guruxga bo‘lish mumkin: ekspert baxolash usullari va matematik. Xatarlarni taxlil qilishning murakkabligi shuni ko‘rsatadiki, maslaxatchilar maxsus tayyorgarlikdan eng yuqori malakali iqtisodchi yoki agronom iqtisodchi bo‘lishi mumkin.

Risklarni boshqarish - xavfning dastlabki darajasini pasaytirishga qaratilgan iqtisodiy asoslangan tavsiyalar va chora-tadbirlarni ishlab chiqish va amalga oshirish.

Haqiqiy biznes sharoitida korxonada faoliyatining turli jihatlariga ta‘sir qiluvchi turli xil boshqaruv usullarini qo‘llash mumkin. R.M. Kachalov tomonidan taklif

**“CONFERENCE OF NATURAL AND APPLIED SCIENCES IN SCIENTIFIC
INNOVATIVE RESEARCH”**

Volume 9. September 2024

qilingan tasnifga ko‘ra, ular to‘rt guruxga bo‘lingan: xavfdan qochish usullari, xavflarni lokalizatsiya qilish usullari, xavfni taqsimlash usullari, riskni qoplash usullari.

Risklarni boshqarish - vaziyatni taxlil qilish, boshqaruv qarorini ishlab chiqish va asoslash, ko‘pincha xavfni minimallashtirishga qaratilgan xuquqiy xujjat shaklidir. Hozirgi vaqtda sug‘urta va bank ishi kabi faoliyat soxalari uchun risklarni baxolash va boshqarish usullari yetarlicha batafsil ishlab chiqilgan. Sanoat tadbirkorligiga kelsak bu boradagi ishlar dastlabki bosqichda, xolos.

**Research Science and
Innovation House**